

**SVEUČILIŠTE U RIJECI**

**MEDICINSKI FAKULTET**

**ALDO ŠPELIĆ**

**SPOLNI IDENTITET I OBJEKTNI ODNOSI U OBITELJI  
ADOLESCENATA**

**Doktorska disertacija**

**Rijeka, 2003.**

# SADRŽAJ

|                                                                                                          |           |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>SAŽETAK.....</b>                                                                                      | <b>I</b>  |
| <b>S U M M A R Y.....</b>                                                                                | <b>V</b>  |
| <b>1. UVOD .....</b>                                                                                     | <b>1</b>  |
| 1.1. FREUDOV PSIHOANALITIČKI KONCEPT SPOLNOSTI .....                                                     | 5         |
| 1.1.1. Spolnost u psihoanalitičkomu mišljenju .....                                                      | 5         |
| 1.1.2. Razlika u razvoju muške i ženske seksualnosti.....                                                | 7         |
| 1.1.3. Suvremena stajališta o anatomskim determinantama razvoja<br>spolnosti .....                       | 10        |
| 1.1.4. K. Horney i razvoj ženske spolnosti.....                                                          | 11        |
| 1.1.5. Teorija H. Roiphea i E. Galenson i rana genitalna faza .....                                      | 12        |
| 1.2. STOLLER – OD SEKSUALNOG DO SPOLNOG IDENTITETA .....                                                 | 15        |
| 1.2.1. Seksualni i spolni identitet .....                                                                | 15        |
| 1.2.2. Jezgra spolnoga identiteta ('Core gender identity') .....                                         | 17        |
| 1.2.3. Promjene u razumijevanju muškog i ženskog razvoja .....                                           | 18        |
| 1.2.4. Razumijevanje razvoja ženske spolnosti P. Tyson.....                                              | 21        |
| 1.3. BLOS – SPOLNOST I OBJEKTNI ODNOS .....                                                              | 23        |
| 1.3.1. Teorija rekapitulacije i objektni odnos u oblikovanju karakterne<br>formacije.....                | 23        |
| 1.3.2. Uloga 'druge individuacije' u adolescentnom razvoju i Mahlerina<br>teorija objektnog odnosa ..... | 26        |
| 1.3.3. Formiranje spolnog identiteta u adolescentnom razvoju i<br>oblikovanje karakterne formacije.....  | 29        |
| 1.3.4. Razvoj spolnoga identiteta i ego ideal.....                                                       | 32        |
| 1.3.5. Modifikacija teorije ženskog i muškog razvoja spolnosti .....                                     | 35        |
| 1.3.6. Razvoj spolnog identiteta kroz faze adolescentnog razvoja.....                                    | 36        |
| 1.3.7. Razvoj spolnog identiteta po S. Nikoliću.....                                                     | 40        |
| 1.4. IDENTIFIKACIJSKI PROCESI I RAZVOJ SPOLNOSTI.....                                                    | 43        |
| 1.4.1. J. Scharffin model projektivne i introjektivne identifikacije.....                                | 43        |
| 1.4.2. Spolni identitet i self-koncept .....                                                             | 57        |
| 1. 5. PREGLED ISTRAŽIVANJA NA PODRUČJU OBJEKTNIH<br>ODNOSA I RAZVOJA SPOLNOSTI .....                     | 65        |
| 1.5.1. Istraživanja na području spolnosti.....                                                           | 67        |
| 1.5.2. Istraživanje uloge ranih emocionalnih odnosa u razvoju<br>osobnosti.....                          | 70        |
| 1.5.3. Istraživanja konceptata Blosove teorije.....                                                      | 77        |
| 1.5.4. Istraživanje odnosa razvoja spolnosti i objektnih odnosa<br>adolescenata s roditeljima .....      | 79        |
| <b>2. CILJ ISTRAŽIVANJA .....</b>                                                                        | <b>82</b> |
| 2.1. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA .....                                                                         | 86        |
| 2.2. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA .....                                                                         | 87        |
| <b>3. METODA .....</b>                                                                                   | <b>90</b> |
| 3.1. ISPITANICI .....                                                                                    | 90        |
| 3.2. POSTUPAK .....                                                                                      | 92        |
| 3.2.1. Uputa ispitanicima.....                                                                           | 92        |
| 3.3. MJERNI INSTRUMENTI .....                                                                            | 93        |
| 3.3.1. Upitnik percepcije prošlih odnosa s roditeljima.....                                              | 93        |
| 3.3.2. Bemina skala spolnih uloga.....                                                                   | 96        |
| 3.3.3. Skala samopoštovanja .....                                                                        | 99        |
| 3.3.4. Skala općeg zadovoljstva životom .....                                                            | 100       |

|                                                                                                                                                        |            |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 3.3.5. Skala percepcije osobne nekompetentnosti .....                                                                                                  | 101        |
| 3.3.6. Skala percepcije tjelesnih simptoma .....                                                                                                       | 102        |
| <b>4. OBRADA REZULTATA ISTRAŽIVANJA .....</b>                                                                                                          | <b>103</b> |
| 4.1. DEFINIRANJE VARIJABLI ISTRAŽIVANJA .....                                                                                                          | 105        |
| 4.1.1. Definiranje tipova spolnog identiteta .....                                                                                                     | 105        |
| 4.1.2. Definiranje tipova objektnih odnosa .....                                                                                                       | 105        |
| 4.1.3. Razlika u percepciji roditeljskih karakteristika .....                                                                                          | 107        |
| 4.2. TIPOVI OBJEKTNIH ODNOSA I PSIHOLOŠKA PRILAGODBA .....                                                                                             | 110        |
| 4.2.1. Dimenzije objektnih odnosa i mjere psihološke prilagodbe .....                                                                                  | 112        |
| 4.2.2. Tipovi objektnih odnosa i mjere psihološke prilagodbe .....                                                                                     | 118        |
| 4.2.3. Interpretacija dobivenih rezultata .....                                                                                                        | 134        |
| 4.3. TIPOVI SPOLNOG IDENTITETA I OBJEKTNI ODNOS .....                                                                                                  | 140        |
| 4.3.1. Razlika između tipova spolnosti adolescenata na dimenzijama<br>objektnih odnosa s roditeljima .....                                             | 142        |
| 4.3.2. Razlika između tipova spolnosti adolescenata s obzirom na<br>pojavnost tipova objektnih odnosa .....                                            | 152        |
| 4.4. OBJEKTNI ODNOS I SPOLNE KARAKTERISTIKE MLADIH .....                                                                                               | 159        |
| 4.4.1. Udio dimenzija objektnih odnosa u postignutim karakteristikama<br>spolnosti mladića i djevojaka .....                                           | 160        |
| 4.4.2. Tipovi objektnih odnosa s roditeljima i postignuta razina<br>maskuliniteta i feminiteta mladića i djevojaka .....                               | 164        |
| 4.4.3. Interpretacija dobivenih rezultata .....                                                                                                        | 176        |
| 4.5. OBJEKTNI ODNOS I SPOLNA IDENTIFIKACIJA .....                                                                                                      | 181        |
| 4.5.1. Udio percipiranih spolnih karakteristika roditelja u spolnim<br>karakteristikama mladića i djevojaka .....                                      | 183        |
| 4.5.2. Interakcijski efekt percipiranih spolnih karakteristika roditelja i<br>objektnih odnosa s njima u postignutim spolnim<br>karakteristikama ..... | 185        |
| 4.5.3. Interpretacija dobivenih rezultata .....                                                                                                        | 191        |
| <b>5. RASPRAVA .....</b>                                                                                                                               | <b>196</b> |
| 5.1. Uloga objektnog odnosa u adolescentnom razvoju .....                                                                                              | 196        |
| 5.2. Uloga roditelja u razvoju objektnog odnosa .....                                                                                                  | 204        |
| 5.3. Značenje simbiotske kvalitete odnosa u adolescentnome razvoju .....                                                                               | 211        |
| 5.4. Objektni odnos i tipovi spolnoga identiteta .....                                                                                                 | 219        |
| 5.5. Objektni odnos i postignuta razina maskuliniteta i feminiteta<br>adolescenata .....                                                               | 227        |
| 5.6. Objektni odnos i spolna identifikacija .....                                                                                                      | 236        |
| 5.7. Objektni odnos i razvoj spolnosti mladića .....                                                                                                   | 244        |
| 5.8. Objektni odnos i razvoj spolnosti djevojaka .....                                                                                                 | 252        |
| 5.9. Doprinos teorije objektnih odnosa psihoanalitičkome razumijevanju<br>razvoja spolnosti .....                                                      | 262        |
| <b>6. ZAKLJUČCI .....</b>                                                                                                                              | <b>272</b> |
| <b>7. LITERATURA .....</b>                                                                                                                             | <b>277</b> |
| <b>PRILOZI .....</b>                                                                                                                                   | <b>289</b> |
| <b>ŽIVOTOPIS .....</b>                                                                                                                                 | <b>294</b> |

## SAŽETAK

**Cilj:** Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost između postignute kvalitete objektnih odnosa u obitelji adolescenata do njihove petnaeste godine i kasnije postignutih karakteristika spolnosti u razdoblju kasne adolescencije, što je praćeno i karakteristikama psihološke prilagodbe. Zadatak je bio potvrditi psihoterapijska zapažanja da kvaliteta objektnih odnosa u obitelji adolescenata osim u općem razvoju ima važnu ulogu u razvoju njihove spolnosti.

**Ispitanici i metode:** Ovo istraživanje provedeno je na 925 studenata, 341 mladiću i 584 djevojke, koji potječu iz kompletnih obitelji. Prosječna je dob ispitanika 20,72 godina.

Kvaliteta objektnih odnosa u obitelji adolescenata određena je percepcijom ranih emocionalnih odnosa adolescenata (do 15 godina) s njihovim roditeljima na PBI dimenzijama briga-odbačenost i autonomija-kontrola. Uspješnost u postignutom razvoju spolnosti mladića i djevojaka na kraju adolescentnog razvoja ispitivala se: (1) postignutim BSRI tipovima spolnog identiteta (nediferencirani, feminini, maskulini i androgini), (2) postignutim spolnim karakteristikama određenim rezultatima na BSRI dimenzijama maskulinnosti i femininnosti i (3) karakteristikama spolne identifikacije određenima važnošću i razinom udjela percipiranih roditeljskih spolnih karakteristika u postignutim spolnim karakteristikama adolescenata. Ova povezanost prijašnjega razvoja objektnog odnosa i poslije postignutih karakteristika spolnosti, praćena je varijablama psihološke prilagodbe i to na skalama samopoštovanja, osjećaja osobne nekompetentnosti, osjećaja općeg zadovoljstva životom i pojave tjelesnih simptoma.

**Rezultati:** Svi dobiveni rezultati podržavaju osnovnu hipotezu ovog istraživanja da je uspješnost postignute spolnosti u razdoblju kasne adolescencije određena kvalitetom objektnih odnosa koji su u obitelji postojali tijekom adolescentnoga razvoja. Ti rezultati upućuju da se razvoj spolnosti ne može promatrati izvan razumijevanja razvoja objektnih odnosa u obitelji adolescenata.

Na početku je potvrđena važnost razvoja objektnih odnosa u obitelji adolescenata za njihov opći razvoj izražen postignutom razinom psihološke prilagodbe u razdoblju kasne adolescencije, što predstavlja potvrdu Blosova koncepta 'druge individuaciji'. Prvi su rezultati (multiple regresijske analize) potvrdili da kvaliteta objektnih odnosa mladića i djevojaka s njihovim roditeljima ima značajni udio u njihovoj uspješnosti na svim varijablama psihološke prilagodbe. Također je dobivena potvrda (jednosmjernom analizom varijance) da se skupine određene različitim tipovima objektnih odnosa mladića i djevojaka s njihovim roditeljima tijekom adolescencije značajno razlikuju u razini postignute psihološke prilagodbe u razdoblju kasne adolescencije. Ta razlika je kod obaju spolova dobiveno kroz skupine 'optimalnih' tipova koje su postigle značajno višu razinu na svim mjerama psihološke prilagodbe u odnosu na skupine 'neemocionalno-kontroliranih' tipova objektnih odnosa s roditeljima. Dobiveni se rezultati podudaraju s mnogim drugim rezultatima koji pokazuju da su kod oba spola ove dvije krajnosti u kvaliteti objektnih odnosa s roditeljima praćene značajnim razlikama u postignutoj psihološkoj prilagodbi na kraju adolescentnog razvoja.

## II

Posebno je važno zapažanja dobiveno o razlici između spolova u udjelu očeva i majki u postignutoj psihološkoj prilagodbi s obzirom na njihovo značenje u razvoju objektnih odnosa. Tako kod mladića nalazimo značajan doprinos objektnih odnosa s očevima, dok kod djevojaka s očevima i majkama. Ti rezultati potvrđuju psihoterapijska zapažanja da u adolescentnom razvoju s obzirom na razvoj objektnih odnosa kod mladića važnu ulogu ima kvaliteta dijade s očevima, dok kod djevojaka kvaliteta trijade u koju su uključena oba roditelja. Ova zapažena razlika između spolova može se objasniti različitim značenjem simbiotske kvalitete objektnog odnosa s roditeljima, prvenstveno s majkama u tom razvoju. Tako je u postignutoj psihološkoj prilagodbi kod mladića pozitivno značenje (kao 'optimalni' tip) ima 'zanemareni', dok kod djevojaka 'emocionalno-prisilni' tip objektnih odnosa s roditeljima. Ovi rezultati pokazuju da u razvoju mladića veću važnost ima visoka razina postignute autonomnosti, dok kod djevojaka veću važnost ima viša razina brige u odnosima s roditeljima.

Dobiveni rezultati daju, ne samo potvrdu Blosovu konceptu o postojanju procesa 'druge individuacije', nego i potvrdu opisanih kliničkih zapažanja o različitom odgovoru mladića i djevojaka na adolescentnim razvojem potaknute simbiotske potrebe i osjećaje ovisnosti.

U daljnjem istraživanju zadatak je bio utvrditi da li kvaliteta objektnih odnosa osim u postignutoj psihološkoj prilagodbi ima važnu ulogu i u postignutim karakteristikama spolnosti obaju spolova i da li prepoznata različitost između spolova s obzirom na udio i značenje roditelja u razvoju objektnih odnosa ima jednaku ulogu u razvoju njihove spolnosti.

Prva je potvrda dobivena (jednosmjernom analizom varijance) kroz skupine adolescenata obaju spolova određenih različitim tipovima spolnog identiteta, koje se značajno međusobno razlikuju u kvaliteti objektnih odnosa s njihovim roditeljima. Kod obaju spolova androgine skupine su postigle značajno višu kvalitetu (brige i autonomnosti) objektnih odnosa u odnosu spolno nediferencirane skupine. Ta se razlika prepoznaje i kroz tipove objektnih odnosa tako da kod spolno nediferenciranih mladića i djevojaka dominiraju 'neemocionalno-kontrolirani', dok kod androginih 'optimalni' tipovi objektnih odnosa s oba roditelja. Dobiveni se rezultati podudaraju s već postojećim rezultatima drugih istraživanjima (Schawaba; Haiglera, Daya i Marshalla; Forbera i Adams-Curtisa). Posebno je važno zapažanje da su razlike između skupina mladića određenih tipovima spolnog identiteta značajno određene samo kvalitetom objektnih odnosa s očevima, dok je kod djevojaka s očevima i majkama. Ovi rezultati predstavljaju potvrdu psihoterapijskih zapažanja da je različiti udio roditelja u razvoju psihološke prilagodbe s obzirom na njihovo značenje u razvoju objektnih odnosa mladića i djevojaka jednako tako prisutan i u njihovom razvoju spolnog identiteta. Tako u razvoju spolnog identiteta mladića značajni ulogu ima dijadni odnos s očevima, dok kod djevojaka trijadni odnos u koji su uključena oba roditelja.

Druga je potvrda dobivena (multiplom regresijskom analizom) kroz postignute karakteristike maskuliniteta i feminiteta mladića i djevojaka u kojima dobiven značajan doprinos karakteristika objektnih odnosa s roditeljima. Ujedno je dobivena razlika u značenju objektnih odnosa za razvoj maskulinih i feminih karakteristika s obzirom na njihov spol.

U spolnom razvoju mladića posebnu ulogu ima briga očeva za razvoj obiju maskulinih i

### III

femininih spolnih karakteristika. Briga majki nema isto značenje kao briga očeva i ima važnu ulogu samo u razvoju femininosti, dok u razvoju maskulinosti ima negativno značenje. Za razvoj maskulinosti mladića osim brige očeva posebnu važnost ima i postignuta psihološka autonomija u odnosima s njima. Tako u razvoju maskulinosti mladića značajnu ulogu ima 'optimalni', dok u femininosti 'emocionalno-prisilni' tip objektivnih odnosa s očevima. Ovi rezultati pokazuju da je neuspjeh u razvoju maskulinosti mladića određen neuspjehom u izgradnji autonomnosti mladića s očevima. Utoliko femininost mladića predstavlja neuspjeh da nakon emocionalnog odvajanja od majki i usmjeravanja na dijadni odnos s očevima dođe do razvoja od simbiotske prema autonomnoj kvaliteti tog odnosa. U spolnom razvoju djevojaka, kao i u mladića, briga očeva ima jednako pozitivno značenje za razvoj maskulinosti i femininosti. U razvoju maskulinosti djevojaka značajnu ulogu ima samo briga očeva, dok u razvoju njihove femininosti značajnu ulogu imaju sve dimenzije objektivnih odnosa s oba roditelja. Tako u femininosti djevojaka važnu ulogu ima 'optimalni' tip s očevima i 'emocionalno-prisilni' tip s majkama. Ovi rezultati ne podržavaju teorijske koncepte u kojima je razvoj spolnosti djevojaka, prije svega femininosti, shvaćen samo u sklopu primarne dijade djevojaka s majkama. Dobiveni rezultati pokazuju posebnu važnost uloge očeva u tom razvoju.

Posebno je važno zapažanje da je u maskulinosti djevojaka dobiven najniži prinos dimenzija objektivnih odnosa, što govori o nepovoljnom udjelu razvoja objektivnih odnosa s roditeljima u razvoju njihove maskulinosti. Taj se niski doprinos objektivnih odnosa u maskulinosti djevojaka može objasniti (dvosmjernom analizom varijance) razlikom u značenju objektivnih odnosa s majkama i to kroz razvoj autonomije s njima. Ovi rezultati potvrđuju psihoterapijska zapažanja da pozitivno značenje simbiotske veze s majkama, koje je prepoznato u općem razvoju, ima negativno značenje za razvoj maskulinosti djevojaka.

Treća je potvrda dobivena (četverosmjernom analizom varijance) kroz značajni interakcijski učinak percipiranih spolnih karakteristika roditelja i karakteristika objektivnih odnosa s njima u postignutim spolnim karakteristikama mladića i djevojaka. Ovaj rezultat pokazuje da u identifikacije adolescenata sa spolnim karakteristikama roditelja značajnu ulogu ima kvaliteta objektivnih odnosa. Ovo zapažanje podupire model identifikacije kao 'two body' fenomen (J. Scharff) u kojem je rezultat identifikacije određen kvalitetom objektivnih odnosa unutar kojih se ona događa.

*Važno je zapažanje (multiple regresijske analize) da u maskulinosti djevojaka je dobiven najniži doprinos spolnih karakteristika roditelja. To se može (četverosmjernom analizom varijance) obrazložiti rezultatima koji pokazuju da u maskulinosti obaju spolova značajni učinak ima maskulinitet očeva u interakciji s njihovom brigom ('neposredna identifikacija'), dok je samo u maskulinosti mladića značajni učinak ima femininost očeva u interakciji s visokom autonomnošću ('posredna identifikacija'). Ova se različitost između spolova može objasniti razlikom značenja autonomnosti u njihovom adolescentnom razvoju. U razvoju femininosti dobiveni su identični rezultati kod obaju spolova koji pokazuju da značajan učinak imaju roditelji suprotnog spola koje treba karakterizirati androginitet i s kojima je postignut 'optimalni' tip objektivnih odnosa.*

Sve ispitivane hipoteze potvrđuju da je uspješnost postignute spolnosti u razdoblju kasne

#### IV

adolescencije određena kvalitetom objektnih odnosa koji su u obitelji postojali tijekom adolescentnoga razvoja. Ti rezultati upućuju da se linije razvoja objektnih odnosa i spolnosti tijekom adolescencije međusobno isprepliću i da se razvoj spolnosti ne može promatrati izvan razumijevanja objektnih odnosa u obitelji adolescenata.

**Ključne riječi:** psihoanaliza, objektni odnos, spolni identitet, adolescencija.

## S U M M A R Y

**Aim:** The aim of this research was to investigate the interrelation between the quality of the object-relations established in the families of adolescents until they are fifteen and their gender characteristics during the late adolescence, followed by the characteristics of their psychological adjustment. The task was to confirm the psychotherapeutic observations according to which the quality of the object-relations in the families of adolescents does not only play a significant role in their overall development but it is of considerable importance during their gender development, as well.

**Subjects and methodology:** The research included 925 students (341 male and 584 female subjects), who were raised in complete families. The average age is 20.72 years.

The quality of the object-relations in the families of adolescents was determined by the perception of the early emotional relations (up to the age of 15) between the adolescents and their parents, according to the PBI dimensions of care-refusal and autonomy-control. The success of the achievements of these young men and women in their gender development at the end of their adolescence was studied through (1) the current BSRI types of gender identity (undifferentiated, feminine, masculine, androgynous), (2) the current gender characteristics determined by the results according to the BSRI dimensions in terms of masculinity and femininity, and (3) the present characteristics of gender identity determined by the significance and the share of the perceived gender characteristics of the parents in the present gender characteristics of the adolescents. The stated correlation between the early development of the object-relations and the later gender characteristics was measured by applying the variables of psychological adjustment (self-esteem, sense of incompetence, well-being, appearance of physical symptoms).

**Results:** All the obtained results support the basic hypothesis of this research, namely the success of the achieved gender identity during the late adolescence is determined by the quality of the object-relations in the families during the adolescent development. These results indicate that the gender development cannot be viewed without understanding the development of the object-relations established in the families of adolescents.

At the very beginning, the research confirms how important the development of the object-relations established in the families of adolescents is in their overall development, which is expressed by the level of their psychological adjustment. It also supports Blos's concept of the 'second individuation'. The first results (multiple regression analysis) confirm that the quality of the object-relations between the adolescents, regardless their sex, and their parents is an important factor of their success at all the variables of psychological adjustment. Besides, it confirms, among both male and female subjects (one-way analysis of variance), that the groups determined by different types of their object-relations toward their parents are considerably different according to the level of their psychological adjustment. Such a difference (both sexes) has been obtained through the groups of

'optimal' types that reached a significantly higher level at all the measures of psychological adjustment related to the groups of 'affectionless control' types. These results correspond to many other results showing that, in both sexes, these two extremes of the quality of the object-relations, established with their parents, are followed by the significant differences obtained in their psychological adjustment.

The observation of the difference between sexes, which refers to the share of mothers and fathers in the achieved psychological adjustment considering their role in the development of the object-relations, is particularly important. The contribution of the object-relations with fathers is of greater importance among the young men whereas those with both parents are more important among the young women. These results confirm the psychotherapeutic observations that, during the period of adolescence, the young men-fathers diadism plays a significant role in case of young men whereas the quality of the young women-both parents triadism is of greater significance in case of young women. The observed difference between sexes considering the parental importance in their development can be explained in terms of different meanings of the symbiotic quality of the object-relation established with parents, mostly obvious in the relations toward mothers. As for the realised psychological adjustment of the male subjects, the 'neglected' type of the object-relations toward parents has a positive connotation whereas it is to be ascribed to the 'affectionate constraint' type in case of the female subjects. These results prove that a high level of the achieved autonomy is of more importance in the development of young men, but a higher level of care in the relations toward parents is more significant among young women. Not only do the obtained results confirm Blos's concept of the 'second individuation' , they also confirm the described clinical observations of the different reactions among young men and women to the adolescent-development driven symbiotic needs and sense of dependence.

Further, the aim was to see whether the quality of the object-relations plays an important role not only in the achieved psychological adjustment but also in the realised gender features in both sexes and whether the recognized difference between the sexes referring to the parental share and importance in terms of the development of object-relations is of significance in their gender development.

*The first confirmation* was received (one-way analysis of variance) in the groups of the young men and women determined by the types of gender identity, significantly different in the object-relations established with their parents. In both sexes, the androgynous groups recorded a much better quality of the object-relations than the undifferentiated ones. Such a difference is also to be recognized through the types of object-relations, so the 'affectionless control' type is dominant among the undifferentiated male and female subjects whereas the 'optimal' type of the object-relations toward both parents prevails among the androgynous subjects. The obtained results correspond to those previously obtained by other researchers (Schawab; Haigler, Day & Marshall; Forber & Adams-Curtis). It should particularly emphasize that the differences between the groups of the young men, determined by the types of gender identity, are so determined only by the quality of the object-relations toward their fathers. However, the object-relations, established with both parents, affect these

## VII

differences in the young women. These results confirm the psychotherapeutic observations according to which the different parental share in their children's development of psychological adjustment considering their importance in the development of the object-relations among young men and women is equally present in the development of the gender identity of young people. Therefore, the relation established between young men and their fathers only is so important for the gender development of young men but the relation between young women and both parents is what counts more in the gender development of young women.

*The second confirmation* (multiple-regression analysis) is related to the achieved masculinity and femininity of the young men and women showing a significant contribution of the features of the object-relations toward their parents. Besides, the difference in the important influence of the object-relations on the masculinity and femininity development (taking the subjects' sexes into account) has been obtained.

In the gender development of the young men, father's care is of some special importance in the development of both masculine and feminine characteristics. Mother's care is not of the same importance and plays a particular role only in the development of femininity. It has a negative contribution to the development of masculinity, though. Apart from father's care stated above, the psychological autonomy achieved in the relation toward him is of special significance in the development of masculinity in case of a young man. The 'optimal' type of the object-relation toward father is, therefore, more important for the masculinity of a young man whereas the 'affectionate constraint' type is more important for the development of femininity. These results show that a failure in the development of young men's masculinity is dependent on the failure experienced in establishing certain autonomy concerning the relations between the young men and their fathers. So, a level of femininity of the young men stems from a failure following the emotional separation of their mothers and their guiding toward the dia-relations with fathers. Such a failure prevents them from the development starting with a symbiotic quality of relation and finishing with an autonomous one. In the gender development of the young women, father's care has also got its positive impact on the development of masculinity and femininity. As for the masculinity of the young women, only the degree of father's care is what has its important contribution, whereas all the dimensions of their object-relations toward both parents are important for the development of their femininity. In the femininity of the young women, a significant contribution relates to the 'optimal' type of the object-relations toward fathers and the 'affectionate constraint' type established with mothers. These results deny the theoretical concepts that tend to explain the gender development of young women within the primary diadism between young women and their mothers. They also point out a particular contribution of fathers to this development.

It should be stressed that the masculinity among the young women have recorded the least contribution of the object-relations' dimensions, proving a negative influence of the development of the object-relations toward parents on the development of their masculinity. Such a low-leveled contribution of the object-relations to the young women's masculinity (two-way analysis of variance)

## VIII

can be ascribed to the difference in the importance of these relations toward mothers, namely autonomy achieved in this relation. These results support the psychotherapeutic observations showing that the positive effects of the symbiotic relation established with mother and noticed in the overall development are negative in the development of young women's masculinity.

*The third confirmation* (four-way analysis of variance) refers to the effect of the object-relations onto the successful identification of the adolescents with the gender features of their parents. It resulted in a significant interactive effect of the perceived gender features of the parents and the characteristics of the object-relations onto the achieved masculine and feminine gender characteristics of the young men and women. These results confirm the basic hypothesis that, in the present gender characteristics of young men and women, the success of their identification with the gender characteristics of their parents is determined by the quality of the object-relations established between them. They also support the model of identification viewed as a 'two-body' phenomenon (J. Scharff), according to which the result of identification is determined by the quality of the object-relations within which it occurs.

The observation of the least contribution of the parental gender features to the young women's masculinity is important. This repeated observation stems from the multiple-regression analysis. Through the four-way analysis of variance, it is possible to explain this observation by the difference which shows that, in the achieved masculinity in both sexes, the effect of father's masculinity is significant if interacted with his care ('direct' identification), whereas only in case of young men have we recorded a significant effect of father's femininity, interacted with the high level of autonomy ('indirect' identification). Such a difference between sexes can be explained by the difference in the importance and level of autonomy achieved during their adolescence. Regardless sex, the identical results related to the development of femininity have been obtained, proving a significant impact of the opposite-sex parents that are characterized by androgyny and the establishment of the 'optimal' type of the object-relations.

All the investigated hypotheses confirm that the success of the formed gender identity in the late adolescence is determined by the quality of the object-relations within a family during the adolescent development. These results point out that the developmental line of the object-relations and that of the gender in adolescence are interwoven, showing also that the gender development cannot be observed without understanding the object-relations in the family of an adolescent.

**Key words:** psychoanalysis, object-relations, gender identity, adolescence